

Міжнародний захист права інтелектуальної власності в умовах воєнного стану

Скалецька Зоряна¹

Опубліковано	Секція	УДК
26.12.2022	Право	347.77:347.78(477)

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7713709>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена триванням в Україні збройного конфлікту, який впливає на всі сфери соціального життя населення. Гостро постають проблеми правового захисту прав і свобод людини, в тому числі й таких, що виникають у сфері права інтелектуальної власності. Метою дослідження є аналіз особливостей правового регулювання захисту об'єктів права інтелектуальної власності в Україні в умовах війни. Відповідно до зазначеної мети, ставиться завдання визначити спектр проблем, які виникають при реалізації цього процесу на національному та міжнародному рівні. Дослідження проведено з використанням загальних та спеціальних методів наукового пізнання. Результатом стало обґрунтування положення про необхідність посилення правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності як у період воєнного конфлікту, так і по його завершенню, як однієї з обов'язкових умов для повоєнної стабілізації економіки України.

Ключові слова: воєнний конфлікт, патент, авторське відтворення, міжнародна конвенція.

International protection of intellectual property rights in the conditions of martial law

Annotation. The relevance of the study lies in the fact that an armed conflict is ongoing in Ukraine, which affects all spheres of the social life of the country's population. Problems of legal protection of human rights and freedoms, including those arising in the field of intellectual property law, are acutely arising. The purpose of the study is to investigate the peculiarities of the legal regulation of the protection of objects of intellectual property rights in Ukraine in the conditions of armed conflict. In accordance with the set goal, the task of the research is to analyze the problems that arise during the implementation of the specified process at the national and international level. When conducting the research, general and special methods of scientific knowledge were used. The result of the study was the substantiation of the proposition that it is necessary to strengthen the legal protection of objects of intellectual property rights, both during the military conflict and after its end, as one of the mandatory conditions for the post-war stabilization of the economy of Ukraine. The

¹ доктор правових наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права факультету правничих наук, Національний університет «Києво-Могилянська академія», вулиця Григорія Сковороди, 2, Київ, 04655, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-9162-4836>

conclusion of the research is the argumentation of the proposition that for the effective protection of objects of intellectual property rights, a continuous process of its implementation is necessary, regardless of the effect of objective and subjective factors of the social life of a certain country. More and more attention is paid to the protection of the rights of investors and authors objects of intellectual property as soon as the result of intellectual activity acquires an objective form, legal norms aimed at ensuring public recognition of the object of intellectual property, establishing the appropriate legal regime and protecting the rights and legitimate interests of the author come into effect. Thus, the definition legal aspects in the creation and use of certain objects of intellectual property become one of the most important issues for their functioning. The use of innovative competitive knowledge-intensive products contributes to the development of new markets, including global ones, since, as the analysis of domestic and international experience shows, the demand for the results of the intellectual and creative activities of scientific organizations and research and innovation complexes.

Keywords: military conflict, patent, copyright reproduction, international convention.

Вступ

Загальна постановка проблеми. Національні режими та інші механізми численних міжнародних угод значно розширили можливості доступу іноземців до систем національно-правового захисту, проте на сучасному етапі міжнародний оборот інтелектуальної власності досить ускладнений. Загалом правовласнику необхідно покладатися на вимоги законів тієї держави, в якій він потребує охорони своїх прав. У результаті може скластися ситуація, коли в одній державі є правовий захист інтелектуального продукту, а в іншій немає.

Незалежно від того, запатентовано винахід чи ні, кожен такий продукт реально існує у світі в якості матеріального предмету, створеного людиною, як результат фізичної праці. Та в правовому полі результат інтелектуальної діяльності не є монолітним, він розщеплюється на правові форми його охорони в різних державах. Зокрема патент, отриманий в одній країні, не дає підстав вважати, що в інших державах патентовласник володіє винаходом. Територіальні обмеження авторсько-правового захисту можуть призвести до того, що закон про інтелектуальну власність однієї держави не виключає того факту, що законодавство іншої країни взагалі не передбачає існування такого продукту інтелектуальної діяльності, оскільки він відсутній у списку таких, які ним охороняються. Ці й інші прояви принципу територіальності загострюють інтерес до вивчення правил охорони інтелектуальної власності одночасно в кількох державах.

Особливо ускладнює процес міжнародного захисту права інтелектуальної власності тривання в Україні збройного конфлікту, оскільки на наднаціональному рівні цей процес передбачає співпрацю між країнами та зазнає впливу різних об'єктивних і суб'єктивних факторів. Так, через війну в Україні Офіс інтелектуальної власності Європейського Союзу (EUIPO) повністю припинив співпрацю з Роспатентом та Євразійським патентним відомством (ЄАПВ), як і USPTO у США. Останнє зазначило, що заявники, що подають міжнародні заявки згідно з Договором про патентну кооперацію, повинні знати, що вибір Роспатенту в якості Міжнародного пошукового органу або Органу міжнародної попередньої експертизи може завадити успішній обробці міжнародних заявок згідно з РСТ, у зв'язку з можливими проблемами, які виникнуть з перерахуванням комісії через фінансові установи [1].

Проблематику міжнародного захисту прав інтелектуальної власності досліджувало багато такі вітчизняних науковців. О.О. Ізбаш зазначає, що «тенденція до

модернізації міжнародних норм і стандартів, до приведення цих норм у відповідність до вимог часу доповнює картину, сформовану в галузі міжнародного регулювання прав ІВ» [2, с. 93].

Практичний аспект адаптації законодавства, яке врегульовує сферу інтелектуальної власності до вимог соціального, економічного та політичного життя, досліджувала О. Горгула. За словами вченої, низка вітчизняних фармацевтичних компаній в Україні зіштовхуються з тою проблемою, що деякі ліки захищені низкою прав інтелектуальної власності. Тому їхнє виготовлення місцевими виробниками для українців порушить ці права [3].

І. Гришко акцентував увагу на тому, що "...в Україні рівень захисту прав інтелектуальної власності не є достатньо високим та ефективним, труднощі виникають з огляду на різні чинники, проте головною проблемою, на наш погляд, є недосконалість правового регулювання, а також практичні аспекти" [4].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Інтелектуальна власність перетинає національні кордони іншим способом, ніж матеріальні об'єкти. Це пов'язано з тим, що права на винахід, твір, товарний знак та інші об'єкти, що належать до цієї об'ємної за змістом категорії, які передбачені законами однієї держави, не обов'язково визнаються в іншій. Відповідно, *метою цієї статті* є дослідження, спрямоване на розкриття основних проблем правового захисту об'єктів інтелектуальної власності у міжнародному праві з урахуванням чинних міжнародних договорів, права та практики. Також здійснено порівняльний аналіз механізмів правового захисту об'єктів інтелектуального власності на міжнародному рівні.

Результати

Поняття інтелектуальної власності вперше введено у 1967 р. конвенцією, яка започатковує Всесвітню організацію інтелектуальної власності. Вдосконалення відносин у галузі інтелектуальної власності – це загальносвітова проблема, оскільки впродовж останніх двох десятиліть на міжнародному рівні порушення прав інтелектуальної власності зросли до значних масштабів.

Відсутність ефективних механізмів захисту продуктів інтелектуальної діяльності перешкоджає створенню повноцінного економічного обороту таких об'єктів, що є причиною недооцінки активів підприємств. «Витік» інформації завдає шкоди їхній діловій репутації та подекуди стає причиною банкрутств та «недружніх поглинань». Для економіки України подібне явище становитиме особливу небезпеку в період повоєнної відбудови, оскільки і сама держава, і суб'єкти господарювання можуть зазнати суттєвих фінансових втрат.

Проблема охорони інтелектуальної власності вперше набула суспільного резонансу на Міжнародній виставці винаходів у Відні в 1873 р. і виявилася у формі відмови від участі, що була зумовлена побоюванням «крадіжки» ідей з подальшим комерційним їх використанням в інших країнах. У 1893 р. Бернське та Паризьке бюро створили Об'єднане міжнародне бюро з охорони інтелектуальної власності зі штаб-квартирою, розміщеною в Берні. Ця організація стала попередницею Всесвітньої організації інтелектуальної власності, яка на сучасному етапі, за допомогою своїх держав-членів та Секретаріату, реалізує велику програму, спрямовану на вирішення таких завдань:

- узгодження національних законів та процедур у галузі інтелектуальної власності;
- надання послуг міжнародним заявникам щодо отримання прав промислової власності;
- обмін інформацією у сфері інтелектуальної власності;
- надання техніко-юридичної допомоги країнам, що розвиваються [5].

Правові положення про захист та використання об'єктів інтелектуальної власності в більшості країн регулюються відповідними законодавчими актами з урахуванням історичних, економічних, національних умов та традицій. Крім патенту та ліцензії, формами такого захисту є:

- копірайт (право на відтворення);
- товарний знак та знак обслуговування;
- фірмова назва.

Проблемами охорони інтелектуальної власності за умов глобалізації світової торгівлі займається також Світова організація торгівлі, яка разом зі Всесвітньою організацією інтелектуальної власності та іншими міжнародними організаціями розробила рамкові правила, зафіксовані в Угоді з торговельних аспектів прав інтелектуальної власності (Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights – TRIPS) [6].

В угоді TRIPS інтелектуальна власність розглядається, як об'єкт міжнародної торгівлі, а її захист, – як одна з форм зовнішньоторговельного регулювання. Базою міжнародної торгівлі ліцензіями та ноу-хау є патентна діяльність країн – експортерів технологій. TRIPS зобов'язує країни-учасниці СОТ прописати у своїх національних законодавствах механізми захисту прав національних та іноземних власників, аж до кримінальної відповідальності за навмисні дії, пов'язані з піддробкою товарного знака та порушенням авторського права в комерційному масштабі. Можуть бути передбачені такі міри покарання: позбавлення волі, грошовий штраф, арешт, конфіскація чи знищення контрафактних товарів та знарядь виробництва, які використовувалися при вчиненні правопорушення [6].

На сучасному етапі світовий ринок розвивається в напрямі принципово нової економіки, інноваційних ринкових, галузевих і корпоративних структур, що характеризуються збільшенням обсягу споживання та суттєвим зниженням витрат підприємств у процесі виробництва товарів та наданні послуг. Загальносвітові тенденції викликають необхідність нового застосування виробничих можливостей компаній, підвищення технологічності та ефективності бізнес-процесів суб'єктів господарювання, а також розробки способів їх правового захисту. Орієнтованість ринку вимагає вироблення стратегії, заснованої на передбаченні нових перспектив їх впровадження раніше за інших, а також адекватного правового захисту результатів інтелектуальної діяльності.

Варто погодитися з точкою зору О. Ізбаш, яка зазначає, що “система міжнародної охорони прав ІВ здається відносно стабільною, але насправді ця структура схильна до постійних потрясінь” [2, с. 93]. Система міжнародного захисту права інтелектуальної власності перебуває у тісній взаємозалежності із системами національного захисту на рівні держав та безпосередньо впливає на них. Вказані системи залежать від впливу різних факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру. Так, законодавчою реакцією на збройний конфлікт, що триває в Україні, з метою посилення захисту інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності, стало прийняття Закону України “Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України” [7]. Закон передбачає: призупинення під час дії воєнного стану перебігу строків, пов'язаних із охороною прав інтелектуальної власності; призупинення строків щодо процедур набуття цих прав, визначених спеціальними законами України у сфері інтелектуальної власності та підзаконними актами; можливість уповноваженим особам подати необхідні документи (заяви, клопотання, заперечення, відповіді тощо) протягом дев'яноста днів від дня скасування воєнного стану без сплати збору за продовження або відновлення відповідних строків [7]. Крім того, наразі неможливо надіслати чи отримати оригінали

друкованих (паперових) документів до/з Укрпатенту, та онлайн-система подачі заявок продовжує працювати, а також усе ще можна сплачувати Укрпатенту офіційні мита [1].

Щодо згаданого вище закону, треба відзначити, що його суттєвим недоліком є часова обмеженість. О. Гаргула, наприклад, зауважує що ті права, які б мали надати доступ до ліків, оскільки термін їхньої дії закінчився під час війни, залишатимуться дійсними та створюватимуть проблему захисту цих прав [3]. Важливість не лише безстроковості, але й відповідності міжнародним стандартам національного законодавства у сфері захисту права інтелектуальної власності, підкреслює й К. Москаленко, яка відмічає, що “водночас одним із міжнародних зобов’язань України є визнання важливості Дохійської декларації стосовно Угоди ТРІПС та охорони здоров’я, пунктом 4 якої передбачено, що угода ТРІПС не повинна заважати країнам-членам вживати заходів для захисту публічного здоров’я” [8].

Значущим є збереження тенденції посилення охорони права інтелектуальної власності й по завершенню воєнного конфлікту в Україні, що можливо досягти або за допомогою вдосконалення національного законодавства, що вже існує в окресленій сфері, або прийняття спеціального профільного закону з урахуванням повоєнних наслідків для України. Варто також погодитися з думкою І. Гришко, що на ефективність функціонування системи охорони захисту права інтелектуальної власності в Україні також впливає “відсутність спеціалізованого суду (його функціонування), складність доведення факту порушення права інтелектуальної власності тощо” [4].

Дійсно, як зазначає К. Муїл, заходи, вжиті ЄПВ, EUIPO та Росією щодо прав інтелектуальної власності внаслідок конфлікту в Україні, є безпрецедентними. Хоча наміри сторін можуть бути очевидними, остаточні наслідки наразі залишаються невизначеними, проте, безсумнівно, ці дії вплинуть на права власників ІВ у всьому світі [9]. У спорах, які виникають у галузі інтелектуальної власності, державами надаються три основні засоби захисту: цивільно-правовий, адміністративний і кримінальний. Проте міжнародне приватне право регулює лише приватноправові відносини, а кримінальні й адміністративні позови загалом не належать до цієї галузі права. Проте, незважаючи на це, у певних юрисдикціях цивільні або комерційні позови можна розглядати в межах кримінального процесу, саме тому в таких випадках суд у кримінальних справах буде зобов’язаний застосувати міжнародне приватне право для винесення рішення щодо комерційних і цивільних позовів.

Загалом сторони при виникненні суперечок можуть на власний розсуд вибрати механізми для врегулювання спору, такі як арбітраж, адміністративне або кримінальне вирішення, медіація або примирення. Якщо буде прийнято рішення про передачу справи про порушення права інтелектуальної власності до суду в іноземній державі, то такий спір буде розглядатися в контексті питань міжнародного права, а саме щодо розбіжностей компетенції суду, яке законодавство буде застосовано до цього спору, яке буде визнання та виконання рішень, винесених іноземним судом.

На сьогодні якісно новою конструкцією, трансформованою під впливом об’єктивних факторів (світових, загальноновизнаних стандартів у сфері прав людини і громадянина) є реалізація права позову та межі його модифікацій [10]. Проте у міжнародному приватному праві існують й інші чинники, що впливають безпосередньо на сферу інтелектуальної власності. З одного боку, на сучасному етапі розвитку світу інтелектуальна власність володіє глобальною мобільністю, якій сприяє інтернетизація. З іншого боку, захист зазначених прав здійснюється лише за територіальним принципом, тобто обсяг прав та охорони інтелектуальної власності визначається саме національними і регіональними нормативно-правовими актами в окресленій галузі. Крім того, практично всі права інтелектуальної власності перебувають під впливом

великої кількості формальностей: реєстрація, подання заявки, отримання патенту, проходження експертизи, якою безпосередньо займаються уповноважені державні органи. Саме ця особливість і пов'язує інтелектуальну власність із суверенітетом держави, яка надає правову охорону.

Варто погодитися з Ю. Карлашем, який зазначає, що добре планування та управління портфелем за цих складних обставин є ключовими для уникнення можливих майбутніх ускладнень і затримок із відновленням судового переслідування прав інтелектуальної власності та збереження файлів, а також створення міцної бази для захисту та дотримання прав інтелектуальної власності в післявоєнній економіці, яка дозволить освоєння інновацій та зростання [11]. Також необхідно врахувати факт систематичної інституціоналізації права на подання позову на міжнародному рівні з формуванням і забезпеченням прав доступу до позову для всіх осіб [12].

Дійсно, щойно результат інтелектуальної діяльності набуває об'єктивної форми, набувають сили правові норми, націлені на забезпечення суспільного визнання об'єкта інтелектуальної власності, встановлення відповідного правового режиму та охорони прав та законних інтересів автора. Таким чином, визначення правових аспектів при створенні та використанні тих чи інших об'єктів інтелектуальної власності є одним із найважливіших питань для їхнього функціонування. Використання інноваційної конкурентоспроможної наукомісткої продукції сприяє освоєнню нових ринків, у тому числі світових, оскільки, як свідчить аналіз вітчизняного та світового досвіду, на міжнародній арені постійно зростає затребуваність інтелектуальних творчих продуктів діяльності наукових організацій і науково-дослідних інноваційних установ.

Глобалізація та швидкий розвиток технологій, особливо Інтернет-технологій, спричиняють загострення теми захисту результатів інтелектуальної діяльності від несумлінного використання. У сучасному світі виникає необхідність захисту прав на інтелектуальну власність не лише в межах однієї країни, але й на регіональному та навіть міжнародному рівні, що вказує на потребу функціонування відповідних організацій.

Ефективна та справедлива система захисту інтелектуальної власності може надати допомогу всім країнам у розумінні потенціалу продуктів інтелектуальної діяльності, як потужного інструменту економічного розвитку та соціального й культурного добробуту. Ця система дозволяє встановити рівновагу між інтересами новаторів та широкого загалу, забезпечуючи середовище, в якому творча та винахідницька діяльність може процвітати для загального блага. Без надійної охорони міжнародних товарних знаків та захисту прав споживачів від підроблених товарів та піратства люди не мали б упевненості щодо якості та оригінальності придбаної продукції чи отриманих послуг; без переваг, що надаються патентною системою, дослідники та винахідники були б позбавлені стимулу розробляти покращені та ефективніші продукти.

Висновки

Незважаючи на чинний Цивільний кодекс України та пакет законів у галузі охорони об'єктів інтелектуальної власності, у цій сфері, як і раніше, існують значні проблеми, зокрема недостатній правовий захист проти недобросовісної конкуренції; не повністю відпрацьовано та законодавчо врегульовано механізм захисту комерційної таємниці. Крім того, важливим для України є збереження на майбутнє тенденцій посилення правової охорони прав інтелектуальної власності відповідно до європейських стандартів, особливо по завершенню збройного конфлікту в нашій країні. Також забезпечення захисту інтелектуальної власності в Україні повинно бути

найважливішим напрямом державної правової та економічної політики та об'єктом подальших наукових розвідок в окресленій сфері.

Список використаних джерел

1. Intellectual property updates in light of the ongoing war in Ukraine. URL: <https://www.boehmert.de/en/intellectual-property-effects-of-the-ukraine-war>
2. Ізбаш О.О. Міжнародні аспекти захисту інтелектуальних прав. *Lex Portus*. 2018. № 2 (10). С. 79–94.
3. Gurgula O. Saving Ukrainian Lives During the Russian War: Ukraine Must Waive IP Rights under Article 73 TRIPS to Provide Access to Essential Medicines. *GRUR International*. 2022. URL: <https://doi.org/10.1093/grurint/ikac067>
4. Гришко І. Ю., Уткіна М. С. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 4(33). С. 26–30. URL: <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i4.618>
5. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності : Конвенція Всесвіт. орг. інтелект. власності від 14.07.1967 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169#Text
6. Introduction II. The Concept Of The Trips Agreement. *WTO - Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*. 2009. P. 12–32. URL: <https://doi.org/10.1163/ej.9789004145672.i-910.14>
7. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 01.04.2022 р. № 2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text>
8. Москаленко К. Доступ до основних лікарських засобів крізь призму прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12 (286). С. 47–50.
9. Muyl C. Ukraine: Intellectual Property as a War Weapon. URL: <https://www.iptechblog.com/2022/07/ukraine-intellectual-property-as-a-war-weapon>
10. Melnychenko N. Claim and its modern modifications: definitions of the future. *Futurity Economics&Law*. 2021. P. 4–11. URL: <https://doi.org/10.57125/fel.2021.0325.1>
11. Karlash Yu. IP protection in Ukraine during the ongoing war. <https://www.petosevic.com/resources/articles/2022/05/4622>
12. Kumar A. Analysis of the Principle of Subsidiarity as a Principle of EU Law: Future Perspectives. *Futurity Economics&Law*. 2021. P. 18–27. URL: <https://doi.org/10.57125/fel.2021.12.25.03>